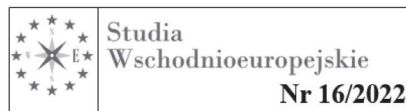

Małgorzata Mizerska-Wrotkowska
Uniwersytet Warszawski

DOI: 10.31971/24500267.16.9

Rosja i Europa Wschodnia w hiszpańskich badaniach (recenzja książki Silvii Marcu pt. *Geopolítica de Rusia y Europa Oriental*)

W marcu 2021 roku na hiszpańskim rynku wydawniczym, nakładem wydawnictwa Síntesis, ukazała się niezwykle interesująca książka autorstwa Silvii Marcu pt. *Geopolítica de Rusia y Europa Oriental (Geopolityka Rosji i Europy Wschodniej)*, ss. 224). Celem autorki było przedstawienie geopolitycznej, geoeconomicznej oraz geostrategicznej roli Rosji i Europy Wschodniej we współczesnym świecie w ciągu 30 lat, które upłynęły od upadku Muru Berlińskiego.

Należy zaznaczyć, że dobór państw będących przedmiotem analizy pod hasłem „Europa Wschodnia” jest szczególnie, gdyż nie pokrywa się z powszechnie obowiązującymi klasyfikacjami. Do Europy Wschodniej autorka zalicza bowiem: Mołdawię, Ukrainę, Białoruś, Rumunię, Bułgarię i Albanie oraz Rosję – analizie której poświęca wyjątkowo dużo miejsca (s. 12). Rosja to według Silvii Marcu państwo o niekwestionowanym znaczeniu na geopolitycznej arenie międzynarodowej XXI wieku, redefiniujące swoją tożsamość i dążące do odbudowy potęgi w świecie m.in. poprzez interwencję w państwach znajdujących się w przeszłości w jej strefie wpływów. Autorka uwzględnia też w swojej analizie państwa Europy Środkowej, takie jak: Węgry, Czechy czy Polska, wychodząc z słusznego założenia, że ich działania na arenie międzynarodowej w oczywisty sposób wpływają na geopolitykę Europy Wschodniej.

Struktura książki jest niezwykle przejrzysta, składa się na nią dziesięć rozdziałów. Rozdział pierwszy ma charakter wprowadzający, a poświęcony został różnym podejściom geopolitycznym obejmującym Europę Wschodnią. W tym swoistym kompendium teoretycznym nie mogło na wstępie zabraknąć Johna Mackindera i jego teorii *Hearthlandu* (serca Eurazji) zakładającej, że „Kto panuje nad Europą Wschodnią panuje nad *Hearthlandem*, kto panuje nad *Hearthlandem* panuje nad Światową Wyspą; kto panuje nad Światową Wyspą panuje nad światem”. Autorka wspomina również Friedricha Ratzela, Rudolfa Kjela-

lena oraz Karla Haushofera przytaczając ich geopolityczne koncepcje dotyczące Europy Wschodniej i Europy Środkowej. Kolejne paragrafy poświęcone są: koncepcji *Rimlandu* Nicolasa Spykmana oraz geopolitycznym analizom Zbigniewa Brzezińskiego i Henry'ego Kissingera. Najciekawsza jednak jest kolejna część monografii, w której zaprezentowane są najważniejsze nurty teoretyczne dotyczące międzynarodowego statusu Rosji postsowieckiej. Pojawia się w nim również analiza dwóch współczesnych i całkowicie przeciwstawnych koncepcji. Pierwszą w nich jest neo-euroazjatyzm Aleksandra Dugina (uważanego za naczelnego ideologa Vladimira Putina) nawołującego do odbudowy supermocarstwa lądowego, ponownego podporządkowania ziem utraconych w wyniku rozpadu Związku Radzieckiego, wyrwania Europy Zachodniej spod kurateli USA oraz nawiązania bliskich relacji z blokiem francusko-niemieckim. Druga analizowana koncepcja jest autorstwa Dmitrija Trenina. Zakłada ona akceptację przez Rosję przewodniej roli Stanów Zjednoczonych w Eurazji, zacieśnienie z tym państwem relacji politycznych i gospodarczych, a także nawiązanie luźnego stowarzyszenia z Unią Europejską. Co ciekawe, Trenin nie wyklucza euroazjatyckiej integracji gospodarczej na obszarze między Rosją, Kazachstanem i Białorusią. Na koniec autorka recenzowanej książki prezentuje przemyślenia George'a Friedmana w kontekście wyłaniającego się (a z perspektywy wydarzeń na Ukrainie z końca lutego 2022 r. już całkiem realnego) konfliktu w Europie nakierowanego na obronę rosyjskiej strefy wpływów, odbudowę mocarstwowej pozycji Rosji oraz rozbitcie NATO.

Drugi rozdział książki dotyczy historycznych i kulturowych uwarunkowań geopolityki Europy Wschodniej. Autorka bardzo wnikliwie ukazuje historię regionu od czasów rzymskich, przez okresy świetności imperiów bizantyjskiego, otomańskiego i rosyjskiego, aż po uniezależnienie się poszczególnych państw w wyniku I wojny światowej. Silvia Marcu przedstawia również szczegółowo etniczno-językowo-religijną strukturę regionu. Prezentowane treści uzupełniają ciekawe mapy, wykresy i tabele. Kolejna część pracy jest poświęcona uwarunkowaniom geohistorycznym analizowanego obszaru w okresie II wojny światowej i zimnej wojny z podziałem na cztery okresy: 1945-1953, 1953-1969, 1969-1979 oraz 1979-1985. Dodatkowo autorka przedstawiła analizę porównawczą obu bloków w oparciu o kryterium polityczne, ideologiczne, ekonomiczne i wojskowe, a także systemy polityczne państw bloku wschodniego. Jedynym mankamentem tej części pracy jest błędne wyrysowanie granic Polski na mapie „Europa podczas zimnej wojny” (s. 53).

Kolejna część pracy jest w całości poświęcona Rosji. Po krótkim wstępie zawierającym informacje o podstawowych wskaźnikach potęgi tego państwa, autorka przechodzi do szerokiej analizy transformacji Rosji od Rusi Kijowskiej aż po okres ZSRR. Autorka stwierdza,

że położenie geograficzne Rosji jest czynnikiem determinującym zachowanie tego państwa na przestrzeni dziejów i wpływającym na dwukierunkowość jego geopolityki (s. 64). Rozdział zawiera bardzo ciekawe grafiki poświęcone m.in. rosyjskiej ekspansji geopolitycznej i rozrostowi terytorialnemu, najważniejszym interwencjom militarnym w Eurazji po 1945 (z uwzględnieniem aneksji Krymu i wojny w Donbasie), a także zasięgowi terytorialnemu Euroazjatyckiej Wspólnoty Gospodarczej oraz Wspólnoty Niepodległych Państw. Tę część pracy zamykają interesujące rozważania dotyczące nowych, imperialnych zakusów Rosji po objęciu władzy przez Władimira Putina i redefinicji jej stosunków strategicznych (s. 78-79).

Piąty rozdział książki to szeroka analiza dotycząca potencjału demograficznego oraz ruchów migracyjnych z Europy Wschodniej i Rosji. Znajdują się tu również ciekawe analizy dotyczące geopolitycznego znaczenia granic oraz skutków ich otwarcia w ramach porozumień integracyjnych. Na s. 86 znajduje się mapka, która wymaga jednak pewnej korekty. Został bowiem na niej pominięty Cypr, jako państwo kandydujące do Strefy Schengen, a Wielka Brytania oraz Irlandia zostały błędnie do tej strefy zaliczone (co więcej, oba te państwa jako nienależące do UE). Wiele miejsca w tej części pracy autorka poświęca emigracji obywateli państw Europy wschodniej do państw Europy zachodniej, ze szczególnym uwzględnieniem *casusu* emigracji Rumunów do Hiszpanii. Analizy te obejmują też wpływ mobilności zarówno na państwa pochodzenia emigrantów, jak i państwa docelowe. Na koniec rozdziału autorka porusza problem mobilności Cyganów w Unii Europejskiej, a także ukazuje specyfikę procesów migracyjnych w Rosji.

Kolejny rozdział pracy został poświęcony szerokiej analizie systemów politycznych państw Europy Środkowej i Europy Wschodniej. W pierwszej kolejności przedstawiono proces demokratyzacji państw Grupy Wyszehradzkiej: Polski, Czech, Słowacji i Węgier. Jedyny mankament w tej części studium Silvii Marcu polega na ukazaniu nieprecyzyjnych danych, dotyczących wyników wyborów parlamentarnych w Polsce w roku 2015 oraz przekręcenia nazw dwóch partii politycznych: Kukiz'15 i Nowoczesna (s. 111). Zaletą jest gruntowne omówienie sytuacji politycznej w Rumunii, Bułgarii, Mołdawii i na Białorusi. Szczególnie zaś obszerna jest analiza sytuacji politycznej na Ukrainie: od Pomarańczowej rewolucji do ostatnich wyborów prezydenckich łącznie.

Rozwój ekonomiczny i społeczny Europy Wschodniej to temat kolejnej części pracy. Ukazano specyfikę gospodarki centralnie planowanej w ZSRR i państwach satelickich, a także proces transformacji do gospodarki rynkowej. Przeanalizowano również aktualną sytuację społeczno-ekonomiczną tych państw, m.in. w oparciu o *Human Development Index* (HDI). W interesującym podrozdziale dotyczącym infrastruktury popełniono jednak pewien

błąd: niepoprawnie bowiem zaznaczono przebieg korytarza transportowego *Via Carpatia* sytuując polskie, słowackie czy węgierskie miasta na Białorusi czy Ukrainie (s. 139; podobny błąd, choć w złagodzonej wersji, pojawia się na okładce).

Z punktu widzenia trwającej obecnie (III 2022) wojny na Ukrainie najbardziej interesujący jest ósmy rozdział książki dotyczący napięć, konfliktów oraz rywalizacji politycznej między państwami regionu. Najwięcej miejsca poświęcono analizie konfliktu Ukrainy z Rosją, z uwzględnieniem aneksji Krymu i wojny w Donbasie oraz napięć na Morzu Azowskim. Bardzo dobrze scharakteryzowano teorię i praktykę wojny hybrydowej. Interesująca jest też analiza napięć ukraińsko-rumuńskich wokół Wyspy Węży oraz Kanału Bystre, mającego stanowić żeglowny szlak od Morza Czarnego do ukraińskiej części delty Dunaju. W kontekście wojny na Ukrainie bardzo interesujący jest passus traktujący o zakusach Rosji nakierowanych na odbudowę pozycji mocarstwa światowego, a także ten poświęcony tzw. „zamrożonym” konfliktom z udziałem tego państwa, ze szczególnym uwzględnieniem Nadniestrza oraz Czeczeni.

W recenzowanej książce Silvii Marcu nie zabrakło również odniesień do surowcowego uzależnienia Europy Zachodniej od Rosji. Wnikliwie przeanalizowano ekonomiczno-polityczne konsekwencje przebiegu istniejących i planowanych ropociągów oraz gazociągów. Szczególnie wiele miejsca poświęcono działalności Gazpromu oraz analizie wpływu inwestycji z jego udziałem na stosunki międzynarodowe w Europie. Bardzo interesujące są mapy, tabele i grafiki obrazujące m.in. sieć gazociągów transferujących gaz z Rosji, wysokość dostaw dla poszczególnych państw, czy też wielkość rezerw rosyjskiego gazu i ropy. W podsumowaniu rozdziału przedstawiono ciekawe konstatacje dotyczące strategicznych interesów oraz rywalizacji surowcowo-energetycznej w regionie.

Ostatni rozdział książki poświęcono instytucjonalizacji współpracy euroatlantyckiej państw Europy Środkowej i Wschodniej. Przedstawiono konsekwencje rozszerzenia NATO, zakres militarnej obecności USA w Europie, a także system bezpieczeństwa Rosji i członków Wspólnoty Niepodległych Państw, w tym okoliczności powołania Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym. W kolejnej części rozdziału przeanalizowano rozszerzenie Unii Europejskiej na wschód, Europejską Politykę Sąsiedztwa, a także relacje UE z Rosją. Bardzo interesujące jest również zakończenie, w którym autorka przewiduje działania Rosji pretendującej do zdobycia pozycji „nowego imperium” i nieakceptującej zwiększenia obecności struktur euroatlantyckich bezpośrednio za swoją granicą¹.

---

¹ Niektórzy amerykańscy politolodzy (np. John Measheimer) uważają, że postulowanie przez Rosję neutralności Ukrainy jest odzwierciedleniem koncepcji analogicznej do amerykańskiej doktryny Monroe’a; zob. https://youtu.be/2_WrqOMbpLU (4 min.).

Reasumując, recenzowana monografia (pomimo kilku łatwo usuwalnych błędów na grafikach czy mapach) może okazać się dla odbiorcy hiszpańskiego i hiszpańskojęzycznego niezwykle cenna i przydatna w zrozumieniu współczesnej rzeczywistości międzynarodowej, zwłaszcza w kontekście rosyjskiej interwencji zbrojnej na Ukrainie. Stanowi bowiem nie tylko bogate kompendium wiedzy, ale także źródło niezwykle interesujących analiz dotyczących zarówno Europy Wschodniej, jak i samej Rosji.